

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

УДК 330.101:338.58

JEL Classification: B41, D23

DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.29.2024.308805>

Андреев В. А.

аспірант

ORCID ID: 0009-0000-9510-3229

Національний університет харчових технологій

Andreiev Vladyslav

National University of Food Technologies

ВИТРАТИ: ПОНЯТТЯ В НАУКОВИХ ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ

COSTS: CONCEPT IN SCIENTIFIC WORKS OF UKRAINIAN RESEARCHERS

Стаття присвячена аналізу поняття «витрати» в працях українських науковців. Послугуючись загальнонауковими методами аналізу та синтезу, а також порівняльним методом, були досліджені різноформатні праці широкого спектру професійної спрямованості: економічна теорія та мікроекономіка, фінанси та фінанси підприємства, економіка підприємств і економічний аналіз, управлінський облік і управління витратами, організація та планування діяльності підприємств тощо. В результаті аналізу та співставлення інформації вдалося в рамках виділених категорій (бухгалтерська, ресурсна, факторна, фінансова) консолідувати різні трактування поняття «витрати», які містяться в відібраних для дослідження наукових працях. Викладений у статті матеріал може бути корисним як для студентів економічних спеціальностей, так і фахівців, які здійснюють власні дослідження.

Ключові слова: українська наука, економіка, категоризація, економічне поняття, витрати.

Seemingly costs as an economic concept is obvious by itself, but on the other hand by substance the concept is not ultimately clear. This judgment is relevant about interpretations are consisted in scientific works of Ukrainian specialists from various fields of economic theory, because generally recognized and commonly used by scientific community costs-concept with concrete sense and meaning is not existing yet. Thus, the sufficient reason of formulating standardized concept of costs is explanation and categorization of currently available scientist's ideas. This article is an another among others attempt to suggest a viable option how to consolidate existing material, ideas, and interpretations. During research were analyzed different by type works from wide variety of economic fields: theory of economic and microeconomics, theory of finance and finance of enterprise, economic of enterprise and economic analysis, organization and planning of enterprise activities, costs management and management accounting etc. The core of approach was generally accepted scientific methods of analysis and synthesis of information, and comparative method was used also. As a research results of analysis of Ukrainian specialists works – four categories which define costs as a concept were synthesized. One extra category was formulated and may possibly be more described in the future. Categories were named as: costs from accounting standpoint, costs-as-resources, costs-as-factor, costs-as-funds. Parameters, characteristics, and distinctive features of each category were described either. Research results may be useful for students of economic specialties who during familiarization with economic concepts tries to form personal understanding and view on sense and meaning of certain concepts (in our case – costs-concept). Moreover, scientific specialists may find benefits from two point of view: firstly, the article can be helpful during performing their own researchers, secondly, if scientist has an intention to formulate and to bring to scientific community a unified version of costs-concept.

Keywords: Ukrainian science, economic, categorization, economic concept, costs.

Постановка проблеми. Витрати – фундаментальне економічне поняття, яке завжди було, є і буде в фокусі уваги науковців, поставатиме предметом досліджень та дискусій. Водночас, витрати – це слово, яке постійно вживається в мовленні повсякденного життя як таке, що не потребує додаткових уточнень та є очевидним.

Присутність поняття в обох вищезгаданих контекстах соціального буття – науці та побуті, створює перед дослідником, який має намір теоретично обґрунтувати та сформулювати наукову дефініцію поняття, суттєвий виклик, оскільки між обома контекстами відсутні чітко визначенні лінії розмежування.

Саме тому раз у раз формулювання виявляються недостатніми як розкрити, так і пояснити суть економічного поняття.

Витрати як явище має всеохоплюючий характер, яке суттєвим чином залежить від суми мінливих мікро-, макроекономічних факторів і поточних економічних обставин. Відповідно його фіксація в рамках конкретного, остаточного терміну, – проблематичне. Це судження не безпідставне. Існують непоодинокі нарікання фахівців на те, що наразі в українському науковому економічному дискурсі відсутній сталий, загальновизнаний термін, який окреслює витрати як строге поняття [3; 13; 21; 25; 34]. У цьому зв'язку спроба дослідження розрізаних визначень поняття, які використовують дослідники в своїх наукових доробках, видається доречною та корисною, оскільки в такому разі були б створені умови можливості виникнення визначеного наукової спільнотою уніфікованого поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове питання, проблема, яка була сформульована в статті, неодноразово виступала об'єктом дослідження науковців економічної сфери. Ідентичну спробу консолідації існуючих думок та інтерпретацій поняття «витрати» було зроблено в наукових розвідках таких дослідників (-ць), як: Вороніна В.Л. і Рудич А.І. [3], Жадан Т.А. та Куліш О.О. [13], Скрипник М.І. [38], Лисенко А.О. та Онопрієнко Г.С. [21], Родіна О.В. [34], Ляшенко Г.П. і Овсяннікова В.І. [25], Дерій В. [11], Фаріон В.Я. [41] Надзвичайно широкий ряд існуючих дефініцій терміну «витрати» проаналізували Євдокимов В.В., Грицишен Д.О., Норд Г.Л., Форкін О.К. [12], у своїй загальній монографії. Наведений ряд фахівців абсолютно не є вичерпним. Перелічений ряд науковців, у своїх дослідженнях здійснювали широкі екскурси в праці як українських фахівців, так і класиків економічної теорії.

Формулювання цілей статті. Дослідити відібрані різного формату (монографії, навчальні посібники, статті тощо) та професійної спрямованості літературні праці, у яких українські фахівці подають визначення витрат як економічного поняття. На підставі здійсненого аналізу розподілити відібрані визначення терміну між категоріями та шляхом формулювання висновків: по-перше, підсумувати впорядкований матеріал, по-друге, описати існуючі в українській економічній літературі підходи в частині пояснення, інтерпретації та опису поняття.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб, напевно, найбільш коректним чином впорядкувати різноманітні визначення поняття «витрати», потрібно виділити окремі абстрактні категорії. Ріска, на підставі якої визначення зараховується до категорії, міститься в назві категорії.

Ряд категорій виглядає наступним чином:

- бухгалтерська категорія;
- ресурсна категорія;
- факторна категорія;
- фінансова категорія;

Перша і одна з найбільших категорій – це бухгалтерська. До цієї категорії віднесено праці таких фахівців як: Корецький М.Х., Дачій Н.В. і Пельтек Л.В. [18, с. 49], Гетьман О.О. і Шаповал В.М. [4, с. 3 74], Серединська В.М., Загородна О.М. і Федорович Р.В. [36, с. 293], Любенко Н.М. [24, с. 56], Кундицький О.О. [20, с. 95], Олександренко І.В. [29, с. 191] Цал-Цалко Ю.С. [43, с. 5, 14], Шваб Л.І. [47, с. 425], Давидович І.Є. [10, с. 50–51] (Незважаючи на те, що Ігор Давидович покликається на 16 положення бухгалтерського обліку, дослідник зазначає:

..., що визначення витрат, хоч і відрізняються одне від одного, мають спільну основу (базу), суть якої зводиться до використання ресурсів: трудових, матеріальних, фінансових [10, с. 51].

Відповідно точку зору дослідника можна також віднести до другої категорії, про яку більш розлого йтиметься протягом подальшого викладу матеріалу.)

Назва категорії обумовлена тим, що дослідники в своїх працях послуговуються терміном «витрати», який міститься в українському нормативному документі – Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» (далі – НП(С)БО 16), і в п. 6 термін звучить наступним чином:

Витратами звітного періоду визнаються або зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені [32].

Одразу з першою категорією виникає суперечність викладу. Протягом постановки проблеми було висловлено судження, що в українському науковому дискурсі відсутнє загальноприйняте, строге поняття «витрати», але, якщо аналізувати наукові праці українських дослідників, то стає зрозумілим, що насправді таке поняття існує. Значна частина науковців покликається на термін «витрати», яке подано в згаданому НП(С)БО 16 «Витрати» (є окремі випадки, коли фахівець радше покликається на Міжнародні стандарти, але тут суттєва різниця в трактуванні відсутня). Проте, з суб'єктивної точки зору видається, що незважаючи на високу частотність покликань українськими науковцями на НП(С)БО 16 «Витрати» – це не є достатньою підставою для твердження, що термін має універсальний і загальноживаний характер.

Судження ґрунтується в наступному: мета будь-якого НП(С)БО – це нормативна формалізація, стандартизація процесу та підходів ведення бухгалтерського обліку та формування суб'єктами господарювання фінансової звітності. У Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», який у відповідності до шостої статті є підставою всіх НП(С)БО, конкретно формулює мету:

Цей Закон визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні [31].

Відповідно термін в першу чергу має на увазі регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності, яку в контексті економічної діяльності продукують суб'єкти господарювання, а не розкриття, пояснення характерних ознак витрат як економічного феномена.

Наступна, друга категорія, – ресурсна. Категорію було названо ресурсною тому, що суттєвий ряд українських дослідників пояснюють, описують витрати як вартість, суму ресурсів. Відповідно ознака, на підставі якої визначення того або іншого дослідника (-ці) або групи дослідників (-ць) було віднесено до цієї категорії – це: отожднення між собою ресурсів і витрат.

Для категорії властиві специфічні параметри: по-перше, дослідники окрім проведення паралелі між витратами і ресурсами акцентують увагу на потребі грошового (вартісного) вираження (оцінки) ресурсів (витрат), крім того, по-друге, властиве практично всім дослідникам загальне місце, яке полягає в декларації того, що придбанні ресурси використовуються (споживаються, затрачаються тощо) протягом виробництва, реалізації продукції або досягнення бізнес цілей, або загалом необхідні для ведення господарської діяльності.

Типові визначення фахівців наведено нижче в першій таблиці.

Третя категорія – факторна. В загальних рисах ця категорія майже абсолютно ідентична другій категорії – ресурсній. Різниця полягає в тому, що дослідники радше віддали перевагу вживанню іншому близькому за смыслом і значенням синонімічному терміну мікроекономіки [6, с. 185] – фактор виробництва (або виробничий фактор), тим самим фахівці розставляють інші

Таблиця 1

Автор (-и)	Визначення поняття
Атамас П.Й.	...,завжди у процесі виробництва беруть участь засоби праці, предмети праці та робоча сила, а у деяких галузях – природні ресурси (земля, сонячна енергія тощо). Використання цих елементів виробництва зумовлює витрати підприємств у процесі їх господарської діяльності [1, с. 34]
Гончарова Н.О., Ігнатюк А.І., Малиш Н.А. та ін.	Затрати ресурсів на виробництво певної кількості товару протягом певного часу, виражені у грошовій формі, називають витратами виробництва [6, с. 85]
Гринчуцький В.І., Карапетян Е.Т., Погрішук Б.В.	Витрати – це грошова оцінка вартості матеріальних, трудових, фінансових, природних, інформаційних та інших видів ресурсів на виробництво та реалізацію продукції за певний період [9, с. 261]
Євдокимов В.В., Грицишен Д.О., Норд Г.Л., Форкін О.К.	“виробничі витрати” – це: 1) за ресурсно-грошовим підходом – сукупна вартість повністю чи частково використаних та спожитих безпосередньо в процесі виробництва виробничих ресурсів у вигляді живої та уречевленої праці (засоби виробництва), контрольованих суб’єктом господарювання у результаті минулих подій [12, с. 26]
Захарченко Л.А., Яцкевич І.В.	Витрати – це реальні або можливі витрати фінансових ресурсів підприємства. Звичайно під витратами розуміють спожиті ресурси або гроші, які потрібно заплатити за послуги (роботу, продукцію) [14, с. 26]
Карапетян Е.Т.	Витрати (видатки, затрати, виплати) – це грошова оцінка вартості матеріальних, трудових, фінансових, природних, інформаційних і інших видів ресурсів на виробництво та реалізацію продукції за певний період часу [16, с. 206]
Лойко В.В., Макаровська Т.П.	Для здійснення господарської діяльності підприємство постійно використовує матеріальні, трудові, фінансові, природні, інформаційні та інші види ресурсів, які у вартісному вираженні представлені економічною категорією "витрати" [23, с. 181]
Непочатенко О.О., Мельничук Н.Ю.	Витрати – це економічна категорія, що представляє собою сукупність необхідних ресурсів для виробництва, обігу та кінцевої реалізації продукту для забезпечення досягнення поставлених цілей суб’єктами господарювання [27, с. 146]
Ніпаліді О.Ю., Карпишин Н.І.	Витрати підприємства – це вартість ресурсів (трудових, матеріальних, фінансових), спожитих у процесі виробництва та реалізації продукції та/або при здійсненні інших господарських операцій на підприємстві [28, с. 59]
Турило А.М., Кравчук Ю.Б., Турило А.А.	Витрати – це вартісне вираження абсолютної величини застосовано-споживаних ресурсів, необхідних для здійснення виробничо господарської діяльності підприємства і досягнення ним поставленої мети [40, с. 9–10] (Ідентичною дефініцією послуговуються Іванюта П.В. і Лугівська О.П. [15, с. 23])
Цимбалюк Л.Г., Воїнова Н.В. та ін.	Витрати утворюються в процесі використання виробничих ресурсів (робочої сили, засобів виробництва, предметів праці) для досягнення певної мети, що обумовлює їх доцільність [44, с. 355]
Цимбалюк Л.Г., Скригун Н.П., Антошкіна Л.І.	Отже, витрати, як економічна категорія, є вираженням в грошовій формі вартості ресурсів підприємств, підприємців та інших суб’єктів господарювання на виробництво та реалізацію продукції. [45, с. 9] (це ж трактування використали Ковальська Л.Л. і Кривов’язюк І.В. [17, с. 358])
Чорна М.В., Смірнова П.В., Бугріменко Р.М.	За своєю сутністю витрати – це виражені в грошовій формі затрати різних видів економічних ресурсів (праці, сировини, матеріалів тощо) під час виробництва і реалізації продукції [46, с. 7]
Шелегда Б.Г., Берсуцький А.Я. та ін.	У загальному вигляді витрати на виробництво і реалізацію (собівартість продукції, робіт, послуг) являють собою вартісну оцінку природних ресурсів, сировини, матеріалів, палива, енергії, основних фондів, трудових ресурсів, а також інших витрат, що використовуються в процесі виробництва продукції (робіт, послуг) [48, с. 518]
Яковлев А.І., Ларка М.І., Сударкіна С.П. та ін.	Витрати підприємства – це виражена в грошовій формі сукупність усіх спожитих матеріальних, енергетичних та трудових ресурсів на виробництво і реалізацію того чи іншого виду продукції (робіт, послуг) або будь-якого іншого виду операційної діяльності підприємства [49, с. 319]

Джерело: сформовано автором на підставі аналізу літературних джерел

акценти. Представники факторної категорії так само, як і ресурсної, вказують на використання факторів як в виробництві продукції зокрема, так і в господарській діяльності загалом, і так само вказують на потреби їх оцінки, вираженні в грошовій формі.

Є сенс наголосити на тому, що в окремих випадках майже неможливо другу категорію відділити від першої, оскільки дослідники в одному реченні можуть вживати обидва терміни одночасно.

Детальне розкриття визначень представлено в другій таблиці.

Четверта або фінансова категорія. Якщо науковці першої категорії ототожнюють між собою витрати та ресурси, то фахівці четвертої категорії зрівнюють між собою витрати та окремий елемент із сукупності ресурсів – кошти. Описам фахівців четвертої категорії притаманно пояснення коштів як засобу для отримання, формування ресурсної бази та створенням виробничих умов. Тобто кошти в описах науковців мають функціональний характер.

Трактування фахівців четвертої категорії показані в третій таблиці.

Таблиця 2

Автор (-и)	Визначення поняття
Білецька Л.В., Білецький О.В., Савич В.І.	Витрати виробництва це витрати на придбання основних факторів виробництва, тобто робочої сили, засобів виробництва, найманої праці, капіталу і праці підприємств, яка вимірюється величиною прибутку або підприємницьким доходом [2, с. 143]
Лісовий А.В.	Загальні витрати, витрати факторів виробництва (ресурсів) і грошові витрати, що здійснюються підприємством з метою виробництва продукції, називаються витратами виробництва [22, с. 97]
Орлов О.О.	Виробничі витрати – грошовий вираз використання виробничих факторів, внаслідок якого здійснюється виробництво і реалізація продукції [30, с. 104]
Рудий М.М., Жебко В.В.	Отже, витрати виробництва – це вартість виробничих факторів, використаних для створення певної кількості благ [35, с. 124]
Сідун В.А., Пономарьова Ю.В.	Витрати – обсяг спожитих виробничих факторів (матеріальних, фінансових, трудових ресурсів, необхідних для здійснення підприємством господарської діяльності, направленої на отримання прибутку та максимізацію добробуту власників у грошовому виразі [37, с. 263]
Телятник С.В.	Витрати – це визначення затрат факторів, що необхідні для здійснення підприємством виробничої і комерційної діяльності, у грошовому вираженні [39, с. 86]
Філіна Г.І.	Витратами підприємства на виробництво і реалізацію продукції є витрати всіх матеріальних, трудових, фінансових і природних факторів виробництва, виражені в грошовій формі [42, с. 56]

Джерело: сформовано автором на підставі аналізу літературних джерел

Таблиця 3

Автор (-и)	Визначення поняття
Грещак М.Г., Гордієнко В.М., Коцюба О.С.	Кошти підприємства, пов'язані з формуванням потрібних ресурсів та їх використанням, утворюють його витрати [7, с. 5]
Грещак М.Г., Колот В.М., Мендрул О.Г., та ін.	Будь-яка діяльність, у тому числі й виробнича, потребує використання ресурсів: сировини, матеріалів, праці, засобів виробництва у вигляді машин, устаткування, споруд тощо. Кошти підприємства, пов'язані із формуванням потрібних ресурсів (факторів виробництва) та їх використанням, утворюють його витрати [8, с. 601]
Рогач С. М., Суліма Н.М., Степасюк Л.М., Гуцул Т.А., Величко О.В.	Кошти підприємства, пов'язані із формуванням необхідних ресурсів (факторів виробництва) та їхнім використанням, утворюють його витрати [33, с. 255]
Маслак О.І., Воробйова Л.Д.	Витрати – це сукупність переданих у грошовій формі витрат підприємства, пов'язаних з виробництвом продукції, наданням послуг, виконанням робіт [26, с. 115]
Костенко Т.Д., Підгора Є.О., Рижиков В.С., Панков В.А., Герасимов А.А., Ровенська В.В.	Витрати – це сукупність виражених у грошовій формі видатків підприємства, пов'язаних з виробництвом продукції, наданням послуг, виконанням робіт й їхньою реалізацією [19, с. 179]
Голов С.Ф.	Отже, витрачені кошти – це невичерпані (ще не спожиті) витрати, які принесуть користь у майбутньому [5, с. 59]. Варто зазначити, що наступні пояснення автора вичерпних-невичерпних витрат виглядають близькими за змістом і значенням до трактування терміну «витрати» в НП(С)БО 16 [5, с. 60]

Джерело: сформовано автором на підставі аналізу літературних джерел

Висновки. Важливо, щоб сфери будь-якої науки мали сталі, чіткі і зрозумілі термінологічний апарат, який позбавить від суперечностей. Абсолютно не йдеться про те, що уніфіковані дефініції понять виключають будь-яку можливість інтерпретацій, радше мова про потребу фіксації в термінах характерних, суттєвих сталих ознак того або іншого економічного феномена, у нашому випадку – витрат. Наразі переважна більшість різноманітних економічних сфер української науки, власне, і відчувають потребу повноцінного понятійного апарату – і це дослідження, на прикладі аналізу понять «витрати», які присутні в українському економічному дискурсі, приводить аргумент на користь цього судження. Результати дослідження демонструють, що наразі існуючі в науковій літературі варіації пояснення поняття «витрати», на підставі специфічних параме-

трів, можна консолідувати в рамках чотирьох категорій, які було названо, як-то: бухгалтерська, ресурсна, факторна, фінансова. Є сенс наголосити: цілком існує ймовірність, що ряд категорій не остаточний, оскільки висновки цього дослідження базуються на обмеженій вибірці наукових доробків, відповідно ряд категорій може виявитись ширшим за рахунок залучення до аналізу більшої кількості праць. Тим не менш, вже на цій стадії є підстави для формулювання судження, що за рахунок окреслених загальних тенденцій і особливостей описів українських фахівців з різних за професійною економічною спрямованістю, внесок цього дослідження додатково уможливорює як більш ґрунтовні подібного формату розвідки, так і спроби формулювання строгого по формі та змісту поняття «витрати».

Література:

1. Атамас П.Й. Управлінський облік: Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 440 с.
2. Білецька Л.В., Білецький О.В., Савич В.І. Економічна теорія (Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка): навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 688 с.
3. Вороніна В.Л., Рудич А.І. Сутність витрат як економічної категорії. *Фінансово-економічна безпека підприємницьких структур. Інноваційний розвиток та безпека підприємств в умовах неіндустріального суспільства*: матеріали Міжнародної Науково-практичної Конференції (27 жовтня 2020 р.). Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2020. С. 498–500
4. Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економіка підприємства: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 488 с.
5. Голов С.Ф. Управлінський облік. Підручник. Київ : Лібра, 2006. 704 с.
6. Гончарова Н.О., Ігнатюк А.І., Малиш Н.А. та ін. Мікроекономіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : МАУП, 2005. 304 С.
7. Грещак М.Г., Гордієнко В.М., Коцюба О.С. Управління витратами. Київ : КНЕУ, 2008. 264 с.
8. Грещак М.Г., Колот В.М., Мендрул О.Г., та ін. Економіка підприємства: Підручник. Київ : КНЕУ, 2009. 816 с.
9. Гринчуцький В.І., Карапетян Е.Т., Погріщук Б.В. Економіка підприємства: Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 304 с.
10. Давидович І.Є. Контролінг: Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 552 с.
11. Дерій В. Термін «витрати» і його трактування для потреб обліку та контролю. *Галицький економічний вісник*. 2010. № 1 (26). С. 154–160
12. Євдокимов В.В., Грицишен Д.О., Норд Г.Л., Форкін О.К. Економічний аналіз витрат великих промислових підприємств: організація та методика. Житомир : ЖДТУ, 2019. 216 с
13. Жадан Т.А., Куліш О.О. Економічна сутність категорії «витрати» як об'єкта бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю. *Бізнес Інформ*. 2017. № 11. С. 24–30
14. Захарченко Л.А., Яцкевич І.В. Управління витратами: навчальний посібник з практичних занять для студентів вищих навчальних закладів. Одеса : ВМВ, 2011. 240 С.
15. Іванюта П.В., Лувіська О.П. Управління ресурсами та витратами. Навчальний посібник. 2-ге видання. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 320 с.
16. Карапетян Е. Т. Економіка підприємства: Навчально-методичний посібник. Тернопіль : Вектор, 2015. 320 С.
17. Ковальська Л.Л., Кривов'язюк І.В. Економіка підприємства: підручник. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 700 с.
18. Корецький М.Х., Даций Н.В., Пельтек Л.В. Управлінський облік: Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 296 С.
19. Костенко Т.Д., Підгора С.О., Рижигов В.С., Панков В.А., Герасимов А.А., Ровенська В.В. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства: Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 400 с.
20. Кундицький О.О. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник. Львів : Новий Світ-2000, 2014. 288 с.
21. Лисенко А.О., Онопрієнко Г.С. Формування витрат за видами діяльності підприємства. *Економіка та управління підприємствами (за видами діяльності). Інфраструктура ринку*. Одеса : ПНДІЕ, 2017. Вип.6. С. 134–137.
22. Лісовий А.В. Мікроекономіка: Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2003. 207 с.
23. Лойко В.В. Макаровська Т.П. Економіка підприємства: навчальний посібник. Київ : КНУТД, 2015. 267 с.
24. Любенко Н.М. Фінанси підприємства: Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 264 с.
25. Ляшенко Г.П., Овсяннікова В.І. Витрати підприємства та управління ними. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 456.
26. Маслак О.І., Воробйова Л.Д. Економіка промислового підприємства. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 172 с.
27. Непочатенко О.О., Мельничук Н.Ю. Фінанси підприємства. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 504 с.
28. Ніпаліді О.Ю., Карпичин Н.І. Фінанси підприємств: Навчальний посібник. Тернопіль : Економічна думка, 2009. 232 с.
29. Олександренко І.В. Фінанси підприємств: Навчальний посібник. Львів : ННВК «АТБ», 2012. 538 с.
30. Орлов О.О. Планування діяльності промислового підприємства. Підручник. Київ : Скарби, 2002. 336 с.
31. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. 996-XIV. Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 40. ст. 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 25.05.2024).
32. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Наказ Міністерства Фінансів України від 31.12.1999 р. № 318. Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (дата звернення: 25.05.2024)
33. Рогач С.М., Суліма Н.М., Степасюк Л.М., Гуцул Т.А., Величко О.В. Економіка підприємства: Навчальний посібник. Київ : «ЦП Компрінт», 2018. 392 с.
34. Родіна О.В. Сучасні підходи до визначення сутності категорії «витрати». *Економіка та суспільство*. 2019. Вип.9. С. 1181–1185
35. Рудий М.М., Жебка В.В. Мікроекономіка: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 360 С.
36. Серединська В.М., Загородна О.М., Федорович Р.В. Економічний аналіз. Навчальний посібник. Тернопіль : Астон, 2010. 624 С.
37. Сідун В.А., Пономарьова Ю.В. Економіка підприємства: Навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 356 С.
38. Скрипник М.І. Сутність витрат як економічної категорії. *Облік і оподаткування. Вісник ЖДТУ: Економіка, управління та адміністрування*. 2009. № 4(50). С. 159–166
39. Телятник С. В. Економіка та організація виробництва: навчальний посібник. Харків : ХНАМГ, 2011. 205 с.
40. Турило А.М., Кравчук Ю.Б., Турило А.А. Управління витратами підприємства. Київ : Центр учбової літератури, 2006. 120 с.
41. Фаріон В.Я. Сутність витрат як економічної категорії. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. 2013. Вип.1 (49). С. 44–47.
42. Філіна Г.І. Управління витратами та цінами. Київ : ДП Видавничий дім «Персонал», 2008. 240 С.
43. Цал-Цалко Ю.С. Витрати підприємства: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2002. 656 с.

44. Цимбалюк Л.Г., Воїнова Н.В., та ін. Організація та планування діяльності підприємств. Київ : Видавничий дім «Корпорація», 2005. 432 с.
45. Цимбалюк Л.Г., Скригун Н.П., Антошкіна Л.І. Формування та управління витратами виробництва. Донецьк : Юго-Восток, 2012. 240 с.
46. Чорна М.В., Смірнова П.В., Бугріменко Р.М. Управління витратами: навчальний посібник. Харків : ХДУХТ, 2017. 166 с.
47. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навчальний посібник. Київ : Каравела, 2005. 568 с.
48. Шелегда Б.Г., Берсуцький А.Я. та ін. Економіка підприємства: Навчальний посібник. Донецьк : ДонУЕП, 2010. 685 с.
49. Яковлев А.І., Ларка М.І., Сударкіна С. П. та ін. Економіка підприємства: магістерський курс: навчальний посібник. Харків : НТУ «ХПІ», 2018. 516 с.

References:

1. Atamas P. Y. Upravlinskyi oblik [Managerial accounting]: Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 2009. 440 p.
2. Biletska L. V., Biletskyi O. V., Savych V. I. Ekonomichna teoriia (Politekonomiia. Mikroekonomika. Makroekonomika) [Economic theory (Political economics. Microeconomics. Macroeconomics)]: Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 2009. 688 p.
3. Voronina V. L., Rudych A. I. Sutnist vytrat yak ekonomichnoi katehorii [Costs as an economic category]. *Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriemnytskyykh struktur. Innovatsiyni rozvytok ta bezpeka pidpriemstv v umovakh neoindustrialnoho suspilstva: materialy Mizhnarodnoi Naukovo-praktychnoi Konferentsii (27 zhovtnia 2020 r.)*. Lutsk: VNU im. Lesi Ukrainky, 2020. P. 498–500.
4. Hetman O. O., Shapoval V. M. Ekonomika pidpriemstva [Economics of Enterprise]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 2010. 488 p.
5. Holov S. F. Upravlinskyi oblik [Managerial accounting]. Pidруchnyk. KYIV: Libra, 2006. 704 p.
6. Honcharova N. O., Ihnatiuk A. I., Malys N. A. ta in. Mikroekonomika [Microeconomics]: Navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv. Kyiv: MAUP, 2005. 304 p.
7. Hreshchak M. H., Hordiienko V. M., Kotsiuba O. S. Upravlinnia vytratamy [Costs Management]. Kyiv: KNEU, 2008. 264 p.
8. Hreshchak M. H., Kolot V. M., Mendrul O. H., ta in. Ekonomika pidpriemstva [Economics of Enterprise]: Pidруchnyk. Kyiv: KNEU, 2009. 816 p.
9. Hrynychyskyi V. I., Karapetian E. T., Pohrishchuk B. V. Ekonomika pidpriemstva [Economics of Enterprise]: Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 2010. 304 p.
10. Davydovych I. Ye. Kontrolinh [Controlling]: Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 2008. 552 p.
11. Derii V. Termin «vytraty» i ioho traktuvannia dlia potreb obliku ta kontroliu [Costs concept and its interpretation for accounting and control needs]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*. 2010. No. 1 (26). P. 154–160
12. Yevdokymov V. V., Hrytysshen D. O., Nord H. L., Forkin O. K. Ekonomichnyi analiz vytrat velykyykh promyslovykh pidpriemstv: orhanizatsiia ta metodyka [Economic costs analysis of large industrial enterprises: organization and methodology]. Zhytomyr: ZhDTU, 2019. 216 p.
13. Zhadan T. A., Kulish O. O. Ekonomichna sutnist katehorii «vytraty» yak obiekta bukhhalterskoho obliku ta vnutrishnoho kontroliu [The Economic Essence of the Category of «Costs» as an Object of Accounting and Internal Control]. *Biznes Inform*. 2017. No. 11. P. 24–30.
14. Zakharchenko L. A., Yatskevych I. V. Upravlinnia vytratamy [Costs Management]: navchalnyi posibnyk z praktychnyykh zaniat dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv. Odesa: VMV, 2011. 240 p.
15. Ivaniuta P. V., Luhivska O. P. Upravlinnia resursamy ta vytratamy [Resources and costs Management]. Navchalnyi posibnyk. 2-he vydannia. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 2011. 320 p.
16. Karapetian E. T. Ekonomika pidpriemstva [Economics of Enterprise]: Navchalno-metodychni posibnyk. Ternopil: Vektor, 2015. 320 p.
17. Kovalska L. L., Kryvoviazuk I. V. Ekonomika pidpriemstva [Economics of Enterprise]: pidруchnyk. Kyiv: Vydavnychiy dim «Kondor», 2020. 700 p.
18. Koretskyi M. Kh., Datsii N. V., Peltek L. V. Upravlinskyi oblik [Managerial accounting]: Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 2007. 296 p.
19. Kostenko T. D., Pidhora Ye. O., Ryzhykov V. S., Pankov V. A., Herasymov A. A., Rovenska V. V. Ekonomichnyi analiz i diahnozyka stanu suchasnoho pidpriemstva [Economic analysis and diagnostics of modern enterprise's condition]: Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 2007. 400 p.
20. Kundytyskyi O. O. Finansovy menezhment [Financial management]: Navchalnyi posibnyk. Lviv: Novyi Svit-2000, 2014. 288 p.
21. Lysenko A. O., Onopriienko H. S. Formuvannia vytrat za vydamy diialnosti pidpriemstva [Activity-based costing of the enterprise]. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy (za vydamy diialnosti). Infrastruktura rynku*. Odesa: PNDIEI, 2017. Vyp. 6. P. 134–137
22. Lisovyi A. V. Mikroekonomika [Microeconomics]: Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 2003. 207 p.
23. Loiko V. V. Makarovska T. P. Ekonomika pidpriemstva [Economics of Enterprise]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: KNUTD, 2015. 267 p.
24. Liubenko N. M. Finansy pidpriemstva [Finances of Enterprise]: Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 2009. 264 p.
25. Liashenko H.P., Ovsiannikova V.I. Vytraty pidpriemstva ta upravlinnia nymy [Enterprises Expenses and Their Management]. *Ekonomika ta Suspilstvo*. 2022. Vyp.45
26. Maslak O. I., Vorobiova L. D. Ekonomika promysloвого pidpriemstva [Economics of industrial enterprise]. Kyiv: Tsentр navchalnoi literatury, 2019. 172 p.
27. Nepochatenko O. O., Melnychuk N. Yu. Finansy pidpriemstva [Finances of Enterprise]. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 2013. 504 p.
28. Nipialidi O. Yu., Karpysshyn N. I. Finansy pidpriemstv [Finances of Enterprise]: Navchalnyi posibnyk. Ternopil: Ekonomichna dumka, 2009. 232 p.
29. Oleksandrenko I. V. Finansy pidpriemstv [Finances of Enterprise]: Navchalnyi posibnyk. Lviv: NNVK «ATB», 2012. 538 p.

30. Orlov O. O. Planuvannia diialnosti promysloвого pidpryiemstva [Planning activities of industrial enterprise]. Pidruchnyk. Kyiv: Skarby, 2002. 336 p.
31. Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini [On accounting and financial statements in Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 16.07.1999 r. 996-XIV. Verkhovna Rada Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1999. №40. st. 365. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (accessed May 25, 2024).
32. Pro zatverdzhennia Natsionalnogo polozhennia (standartu) bukhhalterskoho obliku 16 «Vytraty» [On approval of National regulation (standard) of accounting 16 “Costs”]: Nakaz Ministerstva Finansiv Ukrainy vid 31.12.1999 r. № 318. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (accessed May 25, 2024).
33. Rohach S. M., Sulima N. M., Stepasiuk L. M., Hutsul T. A., Velychko O. V. Ekonomika pidpryiemstva [Economics of Enterprise]: Navchalnyi posibnyk. Kyiv: «TsP Kompriynt», 2018. 392 p.
34. Rodina O. V. Suchasni pidkhody do vyznachennia sutnosti katehorii «vytraty» [Modern approaches to the determination of the essence of the category “Costs”]. *Ekonomika ta Suspilstvo*. 2019. Vyp. 9. P. 1181–1185
35. Rudyi M. M., Zhebka V.V. Mikroekonomika [Microeconomics]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 2008. 360 p.
36. Seredyńska V. M., Zahorodna O. M., Fedorovych R.V. Ekonomichniy analiz [Economic analysis]. Navchalnyi posibnyk. Ternopil: Aston, 2010. 624 p.
37. Sidun V. A., Ponomarova Yu. V. Ekonomika pidpryiemstva [Economics of Enterprise]: Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Tsentр navchalnoi literatury, 2006. 356 p.
38. Skrypnyk M. I. Sutnist vytrat yak ekonomichnoi katehorii [The essence of costs as an economical category]. *Oblik i opodatkuвання. Visnyk ZhDTU: Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*. 2009. № 4(50). P. 159–166.
39. Teliatnyk S. V. Ekonomika ta orhanizatsiia vyrobnytstva [Economics and organization of production]: navchalnyi posibnyk. Kharkiv: KhNAMH, 2011. 205 p.
40. Turylo A. M., Kravchuk Yu. B., Turylo A. A. Upravlinnia vytratamy pidpryiemstva [Management by enterprise’s costs]. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 2006. 120 p.
41. Farion V. Ya. Sutnist vytrat yak ekonomichnoi katehorii [The essence of costs an economical category]. *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnogo instytutu*. 2013. Vyp.1 (49). P. 44–47.
42. Filina H. I. Upravlinnia vytratamy ta tsinamy [Costs and prices management]. Kyiv: DP Vydavnychiy dim «Personal», 2008. 240 p.
43. Tsai-Tsalko Yu. S. Vytraty pidpryiemstva [Costs of Enterprise]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 2002. 656 p.
44. Tymbaliuk L. H., Voinova N. V., ta in. Orhanizatsiia ta planuvannia diialnosti pidpryiemstv [Organization and planning of enterprise’s activities]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Korporatsiia», 2005. 432 p.
45. Tymbaliuk L. H., Skryhun N. P., Antoshkina L. I. Formuvannia ta upravlinnia vytratamy vyrobnytstva [Formation and management by enterprise’s costs]. Donetsk: Yuho-Vostok, 2012. 240 p.
46. Chorna M. V., Smirnova P. V., Buhrimenko R.M. Upravlinnia vytratamy [Costs management]: navchalnyi posibnyk. Kharkiv: KhDUKhT, 2017. 166 p.
47. Shvab L. I. Ekonomika pidpryiemstva [Economics of Enterprise]: Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Karavela, 2005. 568 p.
48. Shelehda B. H., Bersutskyi A. Ya., ta in. Ekonomika pidpryiemstva [Economics of Enterprise]: Navchalnyi posibnyk. Donetsk: DonUEP, 2010. 685 p.
49. Yakovliev A. I., Larka M. I., Sudarkina S. P. ta in. Ekonomika pidpryiemstva [Economics of Enterprise]: mahisterskyi kurs: navchalnyi posibnyk. Kharkiv: NTU «KhPI», 2018. 516 p.